

УДК 378.637. 016: 74(043.3)

Плазовська Л. В.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

АНАЛІЗ ВІЗУАЛЬНИХ ТВОРІВ (ЦІЛІ, ЕТАПИ, РІВНІ) В ПРАКТИЦІ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

У статті розглядаються деякі аспекти потенціалу теорії аналізу творів образотворчого мистецтва, які автор статті вважає доцільними для освоєння студентами в ході навчання образотворчого мистецтва у вищому навчальному закладі. Визначені науковцями цілі, етапи, рівні аналізу творів образотворчого мистецтва ретельно усвідомлені студентом дозволять йому набутти якості професіонала достойного рівня. Окреслене допоможе зрозуміти механізми взаємодії в композиції твору складових елементів, що в її будові впливають на конструювання цілісної структури і естетично діють на глядача. Останнє пояснить різні сторони художнього процесу, хід і результати втілення ідеї автора.

***Ключові слова:** аналіз твору мистецтва, естетика художнього образу, сприймання мистецтва.*

Розвиток мистецької освіти майбутніх учителів в Україні визначається у загальному контексті європейської інтеграції, яка орієнтується на фундаментальні цінності та новітні технології. Адже оновлення сучасного суспільства неможливе без його духовного наповнення, відродження культурних традицій, орієнтації на високі моральні цінності, що висуває нові вимоги до професійної підготовки вчителів образотворчого мистецтва.

З проблем аналізу творів образотворчого мистецтва для студентів, що опановують фах педагога у мистецькій сфері, донині не сформовано достатньої теоретичної платформи, даній тематиці присвячено й опубліковано зовсім мало досліджень. Так І. Башинська, розробляючи закони аналізу художніх творів, пропонує для поліпшення компетентності глядачів використовувати розроблений нею зміст такої роботи. Вона диференціює вирішення її етапів, окреслює рівні досягнення результатів [3]. Запропоновані І. Башинською положення, на нашу думку, можна застосовувати в процесі навчання студентів, адже компетентність з аналізу художніх творів потрібна майбутнім учителям образотворчого мистецтва не тільки як глядачам, але й для того щоб у подальшому пояснювати учням шляхи втілення авторської ідеї в ході створення ними образної композиції у конкретних навчальних завданнях.

Знання і усвідомлення студентами цілей аналізу творів образотворчого мистецтва на її думку слугують.

1. Поетичному осягненню художнього образу конкретного твору мистецтва.

2. Вияву структури композиції у діалектичному зв'язку усіх її образних елементів, визначенню ролі використаних виражальних засобів, що дають естетичні ефекти.

3. Визначенню художньої цінності твору (довільна оцінка твору породжує дилетантизм і аматорство в поясненні результатів сприймання).

4. Визначенню історичної цінності твору.

5. Тренуванню, яке сприяє розвитку зорового сприймання кольору, пластики, ритму, пропорцій, гармонії форм тощо [3].

Саму природу осягнення художнього образу у творі мистецтва як активний, складний процес пізнання та емоційного переживання особистості, що відбувається в ході сприймання нею ідеї автора, закладеної ним у композиції художнього твору І. Башинська трактує суголосно висновкам В. Алексєєвої, Р. Арнхейма, А. Бакушинського, Г. Руубера. Всі вони сходяться на тому, що для формування власного досвіду сприймання мистецтва та його розуміння недостатньо лише досить часто проглядати експозиції виставок, зібрання музеїв та галерей. Для набуття такого досвіду студентам необхідно навчитися активно аналізувати картини, гравюри, скульптуру, щоб зробити самостійний крок до власної практичної аналітичної роботи [1; 2; 3; 4]. На перших етапах включення до художньо-аналітичної роботи, як наголошує І. Башинська, необхідне внутрішнє зусилля особистості, щоб зосередитися, емоційно підкоритися впливу музики, живопису, поезії, налаштуватися на їх хвилю трансльовану у простір [3].

Зазначимо, що починаючи з вибору твору, що обраний для осмислення особою, І. Башинська, як і В. Алексєєва, А. Бакушинський, Г. Руубер. послідовно підводить до певної його оцінки. Художній аналіз твору вважають вони може проходити на різному рівні знань особистості. Відкриття законів мистецтва для людини починається з вибору того твору (картини, скульптури, графічного листа), котрий особливо привабив її своєю художньою силою впливу й обов'язково духовною близькістю [4; 7].

Свідомий ібір твору допомагає сконцентруватися саме на одному ньому, що загострює емоційне сприймання, веде до відкриття свого поетичного начала, до самопізнання себе як духовної особистості. Ми погоджуємось, що в ході аналізу обраного твору доцільно міцно підтримувати його цілісне сприймання щоб не втратити своє емоційне співпереживання з авторським контекстом, інакше аналітична робота може бути чисто формального характеру. Аналіз композиції конкретного твору повинний привести до вияву його внутрішньої суті, прихованої автором художньої ідеї [3; 6; 7, с. 382].

У процесі вивчення творів мистецтвознавцями, а ще частіше художниками постійно використовується прийом розчленованого аналізу, в ході якого свідомо розглядається при порівнюванні декількох творів тільки один з компонентів структури композиції: колір, лінія, пластика, ритм, пропорції, форма завершеності деталей тощо [3; 5]. Такий аналіз може видатись поверховим, але він значною мірою дозволяє сконцентрувати увагу на особливостях прояву образу в структурі композиції окремими

конкретними засобами, загострює й розвиває сприймання кольору, або краси і виразності лінії, чи гармонійності й мелодійності ритміки, або пластичної трактовки форми, закономірностей пропорцій тощо. Розчленований аналіз найчастіше використовується мистецтвознавцями у статтях, але читачі мало надають йому значення. Розчленований аналіз для студента – це чудове тренування, що стимулює й загострює художнє бачення.

У основі порівняльного аналізу, зазначають науковці, також полягає принцип порівняння, або протиставлення, але вже усіх компонентів структури композиції твору, а не одного з них, як у розчленованому. Порівняльний аналіз активно використовується у мистецтвознавстві при співставленні творів [8, с. 387].

Науковці Р. Арнхейм, А. Бакушинський, В. Блудова, Г. Руубер Л. Плазовська, зазначають, що порівняльний аналіз багато дає для формування власного, індивідуального мислення людини, яка вивчає мистецтво. Психологи вважають, що людина, яка серйозно й скрупульозно споглядає красу картини, ніби стає співучасником її створення [2; 3; 5; 6; 8].

Повний аналіз композиції твору потребує тривалої підготовки і вже частково сформованого образного бачення. Коли окреслені вище форми аналізу художнього твору носили дещо фрагментарний, спонтанний характер, розвивали творчу уяву, то повний аналіз має бути достатньо тривалим творчим процесом. Він веде глядача до певного стартового рівня професійного осмислення мистецтва [2; 3; 4; 7].

Даний аналіз художнього твору розподіляється І. Башинською на три, як показала практика, краще розмежовані у часі етапи, оскільки кожен з них потребує особливого духовного настрою, попередньої моральної підготовки до серйозного набуття творчого стану. Цей аналіз вимагає внутрішньої цілеспрямованості, визначеної особистісної потреби глядача проникнути у саму суть художнього образу конкретного твору.

На першому етапі І. Башинською пропонує зосередитись на обраному творі й досягнути безпосереднього емоційного сприймання, художнього образу в цілому. При цьому слід враховувати закон “художнього часу” тобто тривалість прямого контакту глядача з художнім твором. Адже, на твердження науковців (Р. Арнхейм, А. Бакушинський, Г. Руубер), одні твори можна осягнути швидко, натомість інші потребують тривалого “вживання” в образ. Окреслене залежить від задуму автора. Є безліч творів, що потребують контакту і сприймання годинами і довше.

Ми підтримуємо позицію названих науковців і погоджуємось, що студентів слід привчати фіксувати свої спостереження і думки. Тому перші враження від обраного твору, як зазначають ці науковці, важливо закріпити правдивим емоційним записом. Емоційність тексту має бути не випадковою, а диктуватись поетичним строєм даного твору, а це вже може виступати початком аналізу авторського замислу. Після цього етапу потрібна перерва,

щоб уляглося, відстоялося перше враження. Повернутися до аналізу обраного твору краще через доцільний інтервал часу.

На другому етапі, насамперед, слід перевірити перше враження від твору оскільки воно може виявитися занадто суб'єктивним, що на той момент залежало від певної випадкової ситуації, що вплинула на особистий настрій. Коли перше враження співпадає з наступним, то можна розпочати більш абстрагований структурний аналіз композиції, що може пояснити взаємодію усіх її елементів в образній єдності. Ці нові висновки так само слід зафіксувати письмово.

На третьому етапі І. Башинська пропонує спробувати добитись органічного злиття й усвідомлення поетичного враження від твору в ході його сприймання першого етапу і логічного обґрунтування другого етапу сприймання цього ж твору, а також їх осмислення в контексті інформації з історичних джерел в одному науково-поетичному аналізі конкретного твору, що вивчається. Студентам також видається завдання з пошуку публікацій щодо обраного ними для аналітичного опрацювання художнього твору щоб у критичному осмисленні різних трактовок даного твору у мистецтвознавчій літературі знайти свою власну оцінку як глядача і визначити її місце в історії мистецтва. При цьому поетична мова зафіксованого студентом матеріалу з аналізу має народжуватись образним строем самого твору.

Таким чином у проведенні аналізу виокремлюються три рівня: перший сприяє розвитку поетичного сприймання; другий активізує почуття кольору, загострює бачення ліній, ритму, пропорцій тощо. Третій підводить автора аналізу до більш поглибленого, професійного оцінювання художнього твору. Отже у процесі повного аналізу художнього твору відбувається абсолютне зосередження уваги людини на ньому одному, а окреслене підводить до поетичного самовідкриття. Такий хід аналізу на думку А. Бакушинського уже сам по собі набуває рис художньої творчості автора тексту (теоретичного матеріалу). Він може послужити основою бесіди вчителя з учнями або студентами, матеріалом для статті. Однак такий аналіз І. Башинська пропонує проводити не дуже часто, щоб не виникло лексичного штампу. Ми погоджуємося з нею в тому, що слід знати про неповторність процесу сприйняття твору кожною окремою людиною. Разом з тим майбутній вчитель має тренуватись, загартовуватись у виробленні своїй позиції у прочитанні конкретного художнього твору. Він має право поділитися своїм баченням естетичних якостей художнього твору зі своїми опонентами або учнями. Тому вважаємо, що майбутній учитель, який сповідує творчий підхід до розуміння результатів художньої творчості знає, що штамп і шаблон у творчості недоречні. Саме тому він спроможний бачити зміни навіть у своєму власному ставленні до конкретного твору, адже з розвитком досвіду можуть відкриватися нові грані у сприйманні того ж самого твору [2; 3; 4; 5; 7]. Дійсно – штамп у аналізі твору це інструмент поганого лектора, який боїться відкритого діалогу. Ми маємо підготувати

студентів до того, що зі зміною інформаційного та культурного середовища можуть виникати нові мотиви сприйняття і прочитання конкретного художнього твору. Разом з тим щоб вони були готові і спроможні без остраху дещо змінювати бачення художнього твору, активно освоювати новий контекст його розуміння, толерантно сприймати думку іншого з приводу цього ж твору.

Аналітична діяльність вчителя образотворчого мистецтва обов'язково супроводжує навчальний процес і має сприяти проведенню ним якісної комунікації в ході пояснення матеріалу уроку образотворчого мистецтва. У процесі сприймання творів образотворчого мистецтва вчителю потрібно налагодити продуктивний діалог з аудиторією, щоб створити атмосферу порозуміння між учасниками цього процесу, викликати в учнів бажання активно висловлювати думки з приводу оглянутого художнього твору, або їх власних творчих здобутків.

Отже аналітичні вміння потрібні студентам: для пояснення спочатку художніх якостей композиції будь-якого твору образотворчого мистецтва, потім пояснення впливу технологічних аспектів, що дозволяють реалізувати ідейний задум його автора; для пояснення учням можливих етапів процесу створення різновидів композиції; для допомоги учням, в ході їх художньої творчої діяльності де можлива потреба в корекції і підборі більш відповідних виражальних засобів з метою досягнення кращих результатів; для публічної презентації в експозиційному середовищі творів учнів та власних авторських робіт; для складання прес-релізів художніх виставок учнів, вчителів, запрошених гостей тощо; для планування, розробки і проведення уроків-екскурсій; для формування компетентної позиції як власної так і у своїх учнів з питань функціонування у навколишньому середовищі об'єктів образотворчого мистецтва; для підготовки авторського адаптованого до рівня підготовленості аудиторії теоретичного матеріалу уроків-бесід, практичних уроків з образотворчих дисциплін; для визначення оптимального обсягу навчального навантаження в процесі виконання композиційних завдань учнями різних вікових категорій, визначення послідовності й доцільності ускладнення етапів виконання композиційних завдань; для доцільної диференціації композиційних завдань в роботі з групами учнів, у яких діти мають різний рівень підготовки.

Вміння художньо-образного аналізу творів візуального мистецтва, що опановуються студентами, слугують інструментом практичного вдосконалення їх досвіду осягнення естетичного об'єкта, яким є художній твір. Окреслені вміння допомагають усвідомити структуру твору через яку автор виражальними засобами передає ніби закодовані його задумом візуальні сигнали, що впливають на почуття й розум глядача. Усі візуальні і внутрішні духовні сигнали у комплексі завдяки художнім ефектам викликають певні відгуки і реакції.

Як інструмент вчителя образотворчого мистецтва зазначені вище

вміння посилюють його професійну комунікативну культуру й уможливають вербальне тлумачення естетичних переживань від сприйнятого особистістю художнього твору. У процесі підготовки й проведення художньо-образного аналізу твору візуального мистецтва шліфуються лінгвістичні якості майбутнього вчителя, що сприяє виробленню його творчої манери спілкування з аудиторією, знаходженню оптимальної конфігурації педагогічного діалогу. Ось чому слово вважається “сигналом сигналів”, а сигнал пояснюється як знак, який несе культурний зміст. Ще раз підкреслюємо, що одним з впливових інструментів налаштування на продуктивне спілкування з творами мистецтва для вчителя виступають його вміння аналізувати твори [3; 4; 5; 7].

Ми пропонуємо використовувати у підготовці теоретичного матеріалу для бесід і презентації художніх творів класифікацію законів композиції за М. Станкевичем, що дозволяє зорієнтуватися студентові у доцільній його інформаційній насиченості [10, 7].

Таблиця 1

Законів композиції за М. Станкевичем

Традиція	Цілісність	Масштаб	Пропорція	Контраст
Симетрія	Ритм	Динаміка і статика	Фактура	Текстура
Колір	Графічність	Пластичність	Ажурність	Символіка

Студентам при написанні свого повідомлення (доповіді) доцільно охопити зазначені цим науковцем позиції, знайти або скласти вислови до тексту по кожному пункту, що дасть зав'язку для початку діалогу між твором і ним. Після цього вчитується підготовлений текст, редагується щоб утворилася логічна канва доповіді до досягнення гармонійного співвідношення з обраним для аналізу художнім твором. При цьому можливо радитися з викладачем. Доцільно апробувати підготовлену доповідь в аудіозаписі або відеозаписі. Остаточна редакція доповіді презентується на оцінку в ході практичного або семінарського заняття. Коли в підготовленому студентом матеріалі будуть охоплені зазначені позиції, можна говорити про певну підготовленість його до публічного виступу, адже є що повідомити аудиторії.

Розглянувши аналіз творів мистецтва в якості інструмента практичного осягнення студентом естетичного об'єкта, яким є художній твір, ми запропонували шляхи його вдосконалення, яке може забезпечуватись врахуванням законів композиції, цілей аналізу, його етапності, доцільним рівнем.

Використана література:

1. Алексеева В. Методы стимулирования восприятия искусства у подростка / В. Алексеева // Музеи и дети : сборник / Ташкент, гос. ун-т. – Ташкент, 1982. – С. 47-57.
2. Арнхейм Р. Новые очерки по психологии искусства / Р. Арнхейм. – М. : Прометей, 1994. – 352 с.
3. Башинська І. Образ в изобразительном искусстве / І. Башинська. – Спб., 1992. – 31 с.
4. Плазовська Л. В. Теорія В. Кандинського в аналізі художнього твору / Л. В. Плазовська // Мистецтво і освіта. – 2012. – № 1. – С. 37-42.
5. Плазовська Л. В. Формування умінь художньо-образного аналізу творів декоративного мистецтва у студентів вищих педагогічних навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Плазовська Любов Василівна. – Київ, 2010. – 247 с.
6. Психология художественного творчества : хрестоматия / сост. К. В. Сельченко. – Минск : Харвест, 1999. – 752 с.
7. Руубер Г. О закономерностях художественного визуального восприятия / Г. Руубер. – Таллин : Валгус, 1985. – 206 с.
8. Традиційне і особистісне у мистецтві. Колективне дослідження за матеріалами Четвертих Гончарівських читань / відп. ред. М. Селівачов. – К. : УЦНК “Музей Івана Гончара”, 2002. – 423 с. : іл.
9. Современный словарь-справочник по искусству / А. Мелик-Пашаев. – М. : Искусство, 2000. – 816 с.
10. Танадайчук С. В. Декоративне мистецтво / С. В. Танадайчук. – К. : Видавничий дім “Соборна Україна”, 1998. – 48 с. : 4 табл.

ПЛАЗОВСКА Л. В. Аналіз візуальних произведених (цели, етапи, рівні) в практиці вивчення студентів образотворчому мистецтву.

В статті розглядаються деякі аспекти потенціалу теорії аналізу произведених образотворчого мистецтва, які автор статті вважає цілеспрямованими для освоєння студентами в ході навчання образотворчого мистецтва в вищому навчальному закладі. Визначені науковцями цілі, етапи, рівні аналізу произведених образотворчого мистецтва ретельним чином усвідомлені студентом дозволяють йому набутися якості професіонала гідного рівня. Описане допоможе зрозуміти механізми взаємодії в композиції произведення складних елементів, що в її побудові впливають на конструювання цілісної структури і естетично діють на глядача. Нарешті пояснить різні сторони художественного процесу, ход і результати втілення ідеї автора.

Ключові слова: *аналіз произведення мистецтва, естетика художественного образу, сприйняття мистецтва.*

PLAZOVSKA L. V. Analysis of visual works (aims, stages, levels) in practice of study of students to the fine art.

Some aspects of potential of theory of analysis of works of fine art, that the author of the article considers expedient for application during the studies of students of fine art, are examined in the article. Certain the scientists of aim, stages, the levels of analysis of works of fine art are responsibly realized by a student will allow to him to purchase quality of professional of deserving level, cooperations of component elements will give understanding in the structure of composition, different parties of artistic process and his results will explain.

Keywords: *analysis of work of art, aesthetics of image, experience of perception of art.*